ETÜSBED

Erzurum Teknik Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Erzurum Technical University Journal of Social Sciences Institute

18

ETÜSBED

Araştırma Makalesi | *Research Article* DOI: 10.29157/etusbed.1294577

Balizade Hasan Bey'in Midilli Vakfiyesi
The Midilli Waqfiyya of Balizade Hasan Bey

Özden AYDIN

Cumhuriyet Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Sivas-Türkiye,
e-mail: ozdenaydin@cumhuriyet.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 9.5.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 4.7.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Özden AYDIN
ozdenaydin@cumhuriyet.edu.tr

Atıf /Cite this article:
Aydın, Ö. (2024). Balizade Hasan Bey'in Midilli Vakfiyesi. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 194-215.

This article checked by
iThenticate

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Öz

Midilli, antik çağlardan itibaren Yunanlılar, Persler, Araplar, Makedonya Krallığı, Türkler, Bizanslılar, Venedik ve Cenevizliler gibi pek çok devletin hâkimiyet sahası haline gelmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in 16 Eylül 1462'deki fethiyle yaklaşık olarak 450 yıl Türk hâkimiyetine kavuşmuştur ve artık Kaptan Paşa eyaletinin bir sancağı haline gelmiştir. Osmanlı hâkimiyeti boyunca adada pek çok vakıf eseri tesis edilmiştir. Pek çok hayır sahibi arasında yer aldığını gördüğümüz Balizade Hasan Bey'in Midilli merkezde kurmuş olduğu vakıflar, adada bayındırlık hizmetlerine ve ibadet mekânlarına kadar toplumsal hayata büyük katkı sağlamıştır.

Bu çalışmada, derya beylerinden Balizade Hasan Bey'in Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan Midilli Vakfiyesi incelenecektir. Vakfiyesinden yola çıkarak evkafına ait menkul ve gayrimenkul mallarının dökümü yapılmaya çalışılacaktır. Daha sonra bunların nasıl ve ne şekilde işletildiği, hangi yollarla hizmet edeceği, varlığını devam ettirdiği süre boyunca burada hizmet verecek ve hizmet alacak kişiler arasındaki düzen ve ilişkiye dair şartların tespiti yapılmaya çalışılacaktır. Bu açıdan vakfiyesinin tahlilini yapacağımız, Midilli'de ikamet eden Balizade Hasan Bey vakfının içtimaî, iktisadi ve kültürel açıdan bir tanıtımı yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Midilli, Vakfiye, Balizade Hasan Bey

Abstract

Since ancient times, Mytilene has become the domain of many states such as Greeks, Persians, Arabs, Macedonian Kingdom, Turks, Byzantines, Venetians and Genoese. With the conquest of Fatih Sultan Mehmet on September 16, 1462, it gained Turkish domination for approximately 450 years and now it has become a sanjak of Kaptan Pasha province. During the Ottoman rule, many foundation works were established on the island. The foundations established by Balizade Hasan Bey, who we see as one of the many benefactors, in the center of Lesvos, made a great contribution to the social life on the island, including public works and places of worship.

In this study, the Midilli Waqf of Balizade Hasan Bey, one of the lords of the sea, in the Presidency Ottoman Archives will be examined. Based on the foundation, it will be tried to make a breakdown of the movable and real estate properties belonging to the foundations. Then, it will be tried to determine how and in what way they are operated, in what ways they will serve, the conditions regarding the order and relationship between the people who will serve and receive service here as long as they continue to exist. In this respect, a social, economic and cultural presentation of the Balizade Hasan Bey foundation, residing in Lesbos, whose foundation we will try to analyze, will be made.

Keywords: Ottoman Empire, Mytilene, Waqfiyya, Balizade Hasan Bey

Giriş

Yunanistan'ın üçüncü büyük adası olan Midilli, Ege Denizi'nin kuzeydoğusunda, Doğu Sporatları ya da Saruhan Adaları olarak da bilinen adalar grubu içerisinde yer alır. Anadolu sahillerine doğudan 12 km, kuzey yönünden 8 km mesafede bulunmaktadır. Yüzölçümü ise yaklaşık 1630 kilometre kare olup, nüfusu da 100 bin civarındadır (Kiel, 2020: 11).

Batı kaynaklarında *Lesvos* ya da *Lesbos* ismini, ünlü bir Grek şair olan Saffo'ya atfen adaya verildiği belirtilmektedir (Kiel, 2020: 11). Bundan başka *Mitylene*, *Metelin* adlarıyla da anılan Midilli, bugünkü adını Ortaçağ'dan itibaren adanın merkezi konumunda bulunan Grekçe Mytilene Kasabası'ndan almıştır. Adanın yerli halkı kasabasına "Kale" demek olan "Kastro" demeyi tercih etmiştir (Sami, 1996: 4242; Kiel, 2020: 11).

Üçgen şeklini andıran görünümü ile Midilli adası, Kalonya ve Yera adlı iki büyük körfezi ile oldukça verimli ovalarla çevrelenmiş ve üç bölgeye ayrılmıştır. Ticaret ve savaş gemileri, güvenli bir sığınak olan Sığrı Limanı'nı tercih ederlerdi (Doğan, 2008: 67). 18. yüzyılda adanın belli başlı limanları Kastron/Midilli, Kalonya, Yera ve Sığrı'dır (Piri Reis, 2002: 115-121).

Evliya Çelebi Midilli'den bahsederken, çevresinin 180 mil civarında olduğunu, limanlar ve kalelerden müteşekkil, akarsu kaynakları açısından oldukça zengin bir yer olarak tarif eder (Evliya Çelebi, 2005: 136). Adanın yarısına yakını zeytin ağaçlarıyla kaplıdır. Ziraata elverişli tarım alanları doğu ve kuzeydoğu bölgelerinde yoğunluk kazanmıştır. Orta kısmında meşelik, batı kesiminde ise ovalık alanlar vardır. Çam ağaçlarıyla örtülü olmasından dolayı Osmanlılar tarafından Çamlık diye adlandırılan bölge, Kalonya Körfezi'nin doğusunda yer almaktadır (Kiel, 2020: 11).

Midilli adasının bilinen en eski yerleşim tarihi, M.Ö. 3000-2750 tarihleri olarak tespit edilmiştir. Adayı M.Ö. 1050 tarihinde ilk kez koloni haline getiren Yunanlılardır. M.Ö. 527'de ise Persler imparatorluklarının bir parçası haline getirmişlerdir. Ada Makedonya Kralı İskender tarafından istila edilişinin ardından Ptolemaeus hanedanlığı, sonrasında da Roma İmparatorluğu egemenliği altına girmiştir. Antikçağ'da Midilli beş antik kent (Mytilene, Methymna, Antissa, Eressos ve Phyrra) içinde yer almıştır (Kiel, 2020: 11).

Ada, 821, 881 ve 1055 yıllarında mütemadiyen Arap korsanlarınca saldırılara maruz kalmıştır. Türklerin adaya ilk gelişleri 1091 yılında Çaka Bey'in kısa bir süre de olsa hâkimiyeti ile başlamıştır. Çaka Bey'in öldürülmesinden sonra Bizans hâkimiyeti adada tesis edilmiştir (Darkot, 1993: 283).

Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılışından sonra Midilli, Bizans'ın sınırları içerisinde yer almıştır. Bu dönemde bilhassa Doğu Akdeniz ticaretinde uzun ömürlü ve etkin bir politika sürdürmek isteyen Venedik ve Ceneviz ada üzerinde baskısını arttırmıştır (Demircan, 2002: 36). Böylelikle Midilli iki devlet arasındaki rekabetin merkezi haline gelmiştir. Bu rekabetten Ceneviz kârlı çıkmıştır. Nitekim 1354'te Cenevizli Francesco Gattilusio, Bizans tahtında meydana gelen kavgadaki desteğinden ötürü V. Ioannes'in kız kardeşi ile evlenerek, çeyiz karşılığında Midilli ve Enez hâkimi olmuştur. Bu türden bir mirasın sonucunda Midilli'de 1354-1462 yılları arasında devam edecek olan Signora (Senyörlük) dönemi başlamış oldu (Yücel ve Sevim, 2020: 36-37).

Gattilusio hanedanının, Osmanlılarla ilk teması I. Murad (1362-1389) devrine denk gelir. Hanedan prensleri Osmanlı Devleti'ne karşı başarılı bir denge politikası yürütmüşlerdir. Bazen vergi ödeyerek, bazen de Osmanlı'nın siyasi pozisyonuna göre hareket ederek rasyonel bir tavır takınmayı tercih etmişlerdir (Mirmiroğlu, 1946: 99). Böylelikle Osmanlı'yı II. Murad (1421-1451) dönemine kadar Midilli'den uzak tutmayı başarmışlardır. 1450 yılında Sultan Murad, Baltacıoğlu Süleyman Paşa komutasındaki donanmayı Midilli'ye sevk etmiştir. Kuşatma sonucunda Prens Dorino 200 dukalık vergi vermeyi kabul ederek ada üzerindeki hâkimiyetini uzatmayı başarmıştır. Bu vergi miktarı İstanbul'un fethinden sonra 3000 dukaya çıkartılmıştır (Uzunçarşılı, 2001: 35).

Prens Dorino'nun rahatsızlığı döneminde yerine naib olarak atanan Dominico, Osmanlı ile ilişkileri iyi tutmak amacıyla sık sık İstanbul'a ziyaretler düzenlemiştir. Hatta 1455'te Hamza Paşa komutasındaki Osmanlı donanması Rodos Adası'na giderken Midilli'de limanda durduğunda Dominico sekreteri ünlü

Bizans tarihçisi Ducas'ı türlü hediyelerle Hamza Paşa'ya göndermiştir (Tansel, 1999: 233).

Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) İstanbul'un fethinden sonra, Karadeniz ve Doğu Akdeniz'in Osmanlı egemenliğine girmesi için art arda fetihler gerçekleştirdi. Özellikle Doğu Akdeniz'deki korsanlık faaliyetleri fetihlerinin rotasının belirlenmesi için itici bir güç olmuştur. Çünkü ticaret yollarının güvence altına alınmasında en büyük engel korsan saldırıları idi. Çanakkale Boğazı'ndan sonra Doğu Akdeniz üzerinde hâkimiyet kurması için sonraki adım adaların ele geçirilmesi olmuştur (Tansel, 1999: 231).

Midilli'nin fethi Fatih Sultan Mehmet devrine rastlar. Bu tarihlerde Midilli'ye hâkim olan Prens Dorino Gattilusio'dur. Fatih'in Midilli'ye sefer düzenlemesini tetikleyen etmenlerden biri Dorino Gattilusio'nun adayı İtalyan ve İspanyol korsanların amaçları doğrultusunda kullanmasına izin vermesidir. Bir diğer sebep ise Papa tarafından Doğu Akdeniz adalarına hâkim olmak amacıyla gönderilen donanmanın, Osmanlı aleyhine faaliyet göstermek için Prens Dorino ile anlaşma yapmasıydı. Hatta Papa, Osmanlı saldırılarından korumak amacıyla adada bir miktar Latin askeri bırakmayı da ihmal etmemiştir (Yücel ve Sevim, 2020: 36-37). Bu sayede Latinler siyasi arenada Midilli üzerinde söz sahibi olmayı başarmışlardır.

Midilli prensinin Latin askerlerine Midilli kapılarını açması ve bilhassa da papalık ile işbirliği yapması üzerine Osmanlı müdahalesi gecikmedi. Gelibolu Sancak Beyi ve donanma komutanı Hadım İsmail Bey, 150 parçadan müteşekkil bir donanmayla Midilli'ye sevk edildi. İsmail Bey, Latinleri Sakız adasına çekilmeye mecbur bıraktı ise de Midilli üzerinde tam bir hâkimiyet kurulamadı. Bunun üzerine Latinler adaya tekrar ayakbastılar (Yücel ve Sevim, 2020: 36-37). Sonuçta bir süreliğine de olsa Latinler Midilli içerisinde söz sahibi olmayı başarmış oldular.

Nihayet 1462 yılında adaya hâkim olan bu kez Osmanlı olmuştur. Nitekim Eylül ayında Fatih Sultan Mehmet komutasındaki Osmanlı ordusu ile Mahmut Paşa 200 gemiden oluşan donanmasının etkin ve şiddetli kuşatması sonucunda ada kısa süre içinde ele geçirilmiştir. Fethin akabinde Mahmut Paşa ada idaresini sağlamakla görevlendirildi (Danişmend, 1971: 299-300; Yücel ve Sevim, 2020: 37-38).

Fatih, ada üzerindeki hâkimiyetini pekiştirmek için yakaladığı korsanları idam ettirmiş, genç olan bir kısmını ise saray hizmetlerinde kullanmak üzere yanına almıştır. Ayrıca İstanbul'un fethinden sonra tenhalaşan şehri Midilli'den getiren halkla doldurmak amacıyla, Midilli'de ikamet etmeyi isteyenlere arsa vereceğini garanti ederek İstanbul'a göç ettirmiştir. Buna mukabil Anadolu ve Rumeli'den Türk nüfusu getirilerek adanın demografik çehresi değiştirilmiştir. Bu sayede çeşitli toplumsal katmanlardaki insanlar Midilli'nin sosyo-kültürel yapısını değiştirmiş oldu. Rumeli'den adaya iskân edilenler arasında, Makedonya'nın Yenice-i Vardar'ında sipahi olan ünlü Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa'nın babası Yakup da vardır (Kiel, 2020: 11).

Midilli'deki Osmanlı hâkimiyeti yerleşir yerleşmez bu kez 1464 yılında Venedik donanması askeri bir manevra ile Ayo Teodoro Kalesi'ni zapt etmiştir. Venedik donanması adayı bir buçuk ay kadar kuşatmıştır. Bu sırada Mora'da bulunan Mahmut Paşa Midilli'yi Venedik saldırısından kurtarmaya memur edilmiştir. Mahmut Paşa 150 gemiden oluşan donanması ile adayı kuşatmıştır. Venedik donanmasının geri çekilmesinin ardından Midilli ve Molova kadılık merkezi olmuştur. Kalede bulunan Metropolitan Katedrali ve pek çok kilise camiye çevrilmiş, savaş süresince harap olan yerler tamir edilerek şehir ciddi ölçüde eski görünümüne kavuşturulmuştur (Âşık Paşa-zade, 1332: 114).

Midilli on yıl sonra yani 1474'te Osmanlı-Venedik savaşında Venedikliler tarafından yağma edildi. Akabinde ada bu kez Sultan II. Bayezid devrinde 1501 yılında, Kont Ravenstein komutasındaki 200 gemiden oluşan Hıristiyan donanması tarafından kuşatıldı. Saruhan Sancak Beyi olan Şehzade Korkut tarafından bölgeye sevk edilen kuvvetler ile Hersekzade Ahmet Paşa ve Sinan Paşa idaresindeki donanma adanın kontrolünü tekrardan ele geçirdi (Kiel, 2020: 11).

Midilli'nin 1568 tarihli Tahrir Defteri'nde, kiliseden camiye çevrilen Metropolitan Katedrali'nin yanında Gelibolu Sancak Beyi Mahmut Paşa, Malkaralı Mustafa ile Mahmut Ağa tarafından inşa ettirilen mescitlerin adları kayıtlıdır. Barbaros Hayreddin Paşa adada on odadan müteşekkil bir medrese, bir dergâh ve imaret yaptırmıştır (Kiel, 2020: 12).

Midilli'de 1544 yılından itibaren Derviş Hamidi tarafından Mevlevîlik yerleşmiştir. Balizade Hasan Bey tarafından Halveti Sivasî Şeyhi Abdülehad Nuri'ye vakıf gelirlerinden bir kısmı tahsis edilmiştir. 1699'dan itibaren ise bir Bektaşî tekkesinin varlığı kayıtlarda yer almıştır (Kiel, 2020: 12).

Midilli adası XVI. yüzyılın başlarından itibaren Gelibolu merkez olmak üzere Cezâyir-i Bahr-i Sefîd veya Kaptan Paşa (Bostan, 2011: 65; Şakiroğlu, 1993: 500) eyaletine (Gelibolu, Eğriboz, Karlı-ili, İnebahtı, Rodos, Midilli, Sakız ve Cezâyir-i Mağrib) bağlı bir sancak olarak idare edilmiştir. Balkan Savaşları sırasında Yunanlılar tarafından 1913 yılında işgal edilmiştir. 30 Mayıs 1913 tarihindeki Londra Konferansı ile Midilli'nin idaresi Yunanlılara verilmiş, Lozan Antlaşması ile de adada yaşayan 14.000 kadar Türk-Müslüman halk, Anadolu Rumlarına karşılık Türkiye'ye getirilmiştir (Darkot, 1993: 282-284).

Midilli'nin Osmanlı hâkimiyetine girdiği 1462 yılından itibaren adada vakıfların tesis edilmeye başlandığı görülmektedir. Kayıtlarda Osmanlı dönemine ait adada 607 vakıf tespit edilmiştir. Adaya ait en eski vakıf kaydı 1522 tarihlidir (Oğuz, 2014: 267-267).

1. Balizade Hasan Bey Vakfiyesi

Derya beylerinden olduğunu vakfiyedeki ifadelerden anladığımız Balizade Hasan Bey'in zevcesi Zeyni Hatun'dur. Vakfiyede Zeyni Hatun için fahrü'l-muhadderat yani kadınlar içerisinde en iffetli, namuslu olanını karşılayan bir ifade kullanılmıştır. Hasan Bey'in kardeşi, Mehmet Kethüda ibn Bali'dir. Lakabı ise Kabasakal'dır. Bu unvan sakallarının çokluğu ya da uzunluğu ile alakadar olabilir. Vakfiyede Mehmet Kethüda ibn Bali için kullanılan bir diğer unvan er-Racil'dir. Mehmet Bey'in kethüdalığına ek olarak piyade olduğunu da görmekteyiz.

Balizade Hasan Bey'in vakfiyesi, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde EV. VKF. No: 5 Gömlek: 76 numarasında kayıtlıdır. Vakfiyenin bir sureti de Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 987 numaralı defterin 187. sayfa, 61. sırasında kayıtlıdır. Bu suret ise 17 Cemaziye'l-evvel 1262/12 Haziran 1846 tarihinde mütevelli el-Hac Mehmet Kamil tarafından oluşturulmuştur.

Ta'lik hat ile kayıtlı bu vakfiye her ne kadar 14 sayfa (4 sayfa boş) olarak verilmiş ise de 12 sayfadan ibarettir ve sayfalar arasında konu bütünlüğünü bozacak mahiyette bir boşluk söz konusu değildir. Balizade Hasan Bey vakfiyeyi Rebi'ü'l-evvel 1032/Ocak-Şubat 1623 tarihinde tanzim ettirmiştir. Daha sonra 1035/1626, 1036/1627 yıllarında altı adet mübayaa hücceti yazdırarak ilavelerde bulunmuştur. Bunlar birer vakfiye zeyli niteliğindedir.

Vakfiyenin ikinci kısmı olarak ayırabileceğimiz 6. sayfadan itibaren Balizade Hasan Bey'in vakfının mübayaa hücceti kayıt altına alınmıştır ve bu işlemler ilgili kadı tarafından tasdik edilmiştir. İlki 15 Şubat 1820 tarihine ait olmak üzere 6 adet satış sözleşmesinin sonuncusu 23 Mayıs 1821 tarihine aittir. Defterde bir de 28 Mayıs 1748 tarihli bir vakıf davası verilmiştir. Burada mütevelli el-Hac İbrahim Çavuş'a ait vakıf hamamının su kaynağı, Numan Çelebizade Mustafa Ağa'nın menzil ve bahçesine akması ile ilgilidir.

Balizade Hasan Bey'in vakfın hukuki durumunun tasdiki kadı Mısrî Ali bin Hüseyin tarafından yapılmıştır. Vakfiyenin *hamdele ve salvele* kısmında besmele-i şerîften sonra *"Seçkin kullarını, mallarını hayır yollarına harcamakla aziz kılan, çeşitli iyilik ve övgüleri kazanmalarına yardım eden Allah'a hamd olsun. Onun elçisi, Peygamberi ve kâinatın en hayırlısı olan Hz. Muhammed'e, âl ve ashabına, kıyamete kadar salât u selam olsun."* (Öztürk, 2005: 22) girizgâhından sonra da Arapça vakfın kurucusundan uzun övgü ve durumu hakkında malumat verilmiş ve "…bu vakfiye-i sahîha-i şer'iyyenin tâlibi ve hayrât ve hasenâtın sahibi mahrûse-i Midillü Varoşu sakînlerinden mefhurü'l-emasil ve'l-âlî Hasan Beğ ibn Bâlî…" ifadeleriyle vakfiyeye giriş yapılmıştır (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 1a) Meşrutasında ise, vakfettiği cami, zaviye, hamam, değirmenler, çeşme ve köprünün bakım ve onarımının yapılması, arta kalan fazlalıkların da mütevelli olanlara verilmesi şart kılınmıştır.

Vakfın idaresine dair açıklama yapılan bölümde ise hayatta olduğu sürece vakfın her türlü işlerinin kendi tasarrufunda olduğunu, vefatından sonra da nesli devam ettikçe çocuklarının mütevelli olmalarını şart koşmuştur. Bu durumda Balizade Hasan Bey'in vakfının hayri ve yarı zürri/evlatlık olduğunu görmekteyiz[1].

[1]Vakıflar genel olarak mahiyeti bakımından hayri ve zürri olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Hayrî vakıflar sevap kazanmak

Balizade Hasan Bey neslinin kesilmesi durumunda ise kardeşi Mehmet Efendi'nin mütevelli olmasını, vefatı halinde ise çocuklarının tevliyete mutasarrıf olmasını şart koşmuştur. Eğer Mehmet Efendi'nin çocukları arasında mütevelli olacak kişinin ehliyeti yok ise bu durumda şeyh Abdülehad Nuri Sivasî'nin reyi ile tevliyetin bir başka kişiye verilmesi şart kılınmıştır (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 5b). Vakfın kuruluşuna dair Hanefî fıkıh imamlarının hükümleri delil gösterilerek, vakfın sahih olduğu ifade edilmiş ve vakfa halel gelmemesi için beddua metni de ilave edilmiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 5b).

2. Vakıf Mevkufatı

Arşiv vesikalarında Midilli kazası için "Kaza-i Midilli", "Nefs-i Midilli", "Kasaba-i Midilli", "Medine-i Midilli" ya da "Midilli Varoşu" terimleri kullanıldığı görülür (Oğuz, 2014: 88). Varoş, Macar kökenli bir kelimedir ve "kenar mahalle" anlamına gelmektedir (Pakalın, 1993: 684).

Balizade Hasan Bey vakfının kuruluş yeri olarak "Midilli Varoşu haricinde" ifadesi de kullanılmıştır. Bu ifadeden mezkûr vakfın Midilli varoşu dışına taşmış olması ve vakfın sınırlarının genişlediğini düşünmemize salık vermiştir. İbrahim Oğuz tarafından yapılan "Midilli'de Osmanlı Vakıfları" adlı doktora tezinde "Midilli Varoş Mahallesi" kaydını içeren belgeler tespit edilmiştir. Bu kayıt içerisinde 1702 tarihine ait Balizade Cami-i şerif ve Zaviye ve İcrâ-i Yâsîn Vakfı olduğunu görmekteyiz (Oğuz, 2014: 89). Bu kayıt Balizade Hasan Bey'in para vakıfları ile ilgili bir kayıttır.

Tablo 1. Balizade Hasan Bey'in Midilli'deki Vakıf Hayratı ve Mevkufatı

1	**Hayratı**	**Cami**
	Yeri	Abdi Bey Mahallesi
	Müştemilatı/Özelliği	Cami görevlileri Şeyh Abdülehad Nuri Sivasî'nin halife ve müritleridir.
2	**Vakıf Hayratı**	**Zaviye**
	Yeri	Abdi Bey Mahallesi
	Müştemilatı/Özelliği	Halveti tarikatı şeyhi Abdülehad Nuri Sivasî'ye tahsis edilmiştir.
3	**Mevkufat**	**Mülk menzil**
	Yeri/Sınırları	Bir tarafı Kapıcı tarlası, bir tarafı boş arazi, bir tarafı Kanune adlı mezra, bir tarafı da kendi iki katlı evi ile çevrili.
	Müştemilatı/Özelliği	Bir adet kiler, bir hamam, bir tek katlı hane, bir ahır, bir fırın, bir çeşme ve su havuzu, meyveli ve meyvesiz ağacı olan bahçe, 27 kilo (1,5 mud) tohum ekili tarla Şeyh Abdülehad Nuri Sivasî'ye tahsis edilmiştir.

maksadıyla bütün insanlara ya da özelde fakirlere yardım için kurulan vakıflardır. Bu şekilde toplumun tamamı ya da belli bir kesiminin istifade ettiği cami, okul, kütüphane ve aşevi gibi hayır kurumları ile bu kurumlara akar sağlayan nakit para, emlak, işhanı, dükkân, çarşı ve ev gibi menkul ve gayrimenkuller bu türden vakıflardır. Bu şekilde evlatlık vakıf dâhilinde bulunan mülkler, vâkıfın belirlediği şartlar içinde, nesilden nesile bütünlüğünü koruyabilecektir. Bu sayede vâkıf devletin her türlü müdahale ve müsaderesine karşı mal ve mülkünün bütünlüğünü koruma, mallarının tasarrufu için istediği gibi davranma ve aile geleceğini garanti altına almak amacıyla hareket ettiği görülmüştür. Zürrî ya da evlatlık vakıflar vakfedenin zürrîyetinden yani evlatlarından olanlarının istifade etmesi için kurulan vakıflardır. Bkz. Ö. Lütfi Barkan, "Şer'î Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 6, S. 1, 165-181; Ali Açıkel, "Rum Eyaleti Vakıflarından Bir Örnek Abdülvehhab Oğulları Evlatlık Vakfı", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Tokat 2016, s. 2

4	**Mevkufat**	**İki katlı evi**
	Yeri/Sınırları	Bir tarafı ana yol, bir tarafı Ahmet Çelebi ve diğer tarafı da Mehmet mülkleri ve bir tarafı Musalli Çelebi tarlasıyla çevrilidir.
	Müştemilatı/Özelliği	Balizade Hasan Bey'in oturduğu ev vefatından sonra zevcesi Zeyni Hatun'un vefatına kadar oturması, vefatından sonra da mütevelli tarafından kiraya verilmesi şart koşulmuştur.
5	**Mevkufat**	**2 çift fevkani ve tahtani evler**
	Yeri/Sınırları	Cami yakınında, bir tarafı ana yol, bir tarafında mescit ve hücreler, öteki tarafı da kendi mülkü ile çevrilidir.
	Müştemilatı/Özelliği	Abdülehad Nuri Sivasî ve ondan sonra gelen şeyhlere verilecek. Harabe olması halinde mütevelli tamir edecek, eğer şeyh kendi isteğiyle çıkarsa evler kiraya verilecek.
6	**Mevkufat**	**Fevkani ve tahtani odalar**
	Yeri/Sınırları	Bir tarafı ana yol, bir tarafı Karabayır tarlası, bir tarafı Musalli Efendi tarlası ve bir tarafı da şeyhin hanesi ile çevrilidir.
	Müştemilatı/Özelliği	Su kuyusu ve bahçe, Balizade Hasan Bey'in vefatından sonra mütevelli tarafından kiraya verilmesi gerekir.
7	**Mevkufat**	**5 adet hücre**
	Yeri	Zaviye içinde
	Müştemilatı	Zaviye içinde sürekli kalacak olan müritlere tahsis edilmiştir.
8	**Mevkufat**	**2 adet hamam**
	Özelliği	Zeyni Hatun tarafından vakfedilmiştir
	Satış usulü	Zeyni Hatun tarafından vakfedilen, icare-i şer'iye ile kiraya verilmiştir. Diğeri Komi adlı köyde mülk menzil müştemilatı içerisinde yer almaktadır.
9	**Mevkufat**	**Rüzgâr değirmeni**
	Yeri/Sınırları	Abdi Bey mahallesinde, deniz kenarında
10	**Mevkufat**	**2 adet yağ değirmeni, 1 adet göz değirmeni**
	Yeri	Komi ve Balya adlı köyler sınırında
	Hayrat	**2 adet çeşme**

11	**Yerleri**	Biga ve Komi adlı köyde
	Özelliği	Harap olması durumunda yıllık tamiratı için 300 akçe ayrılmalı
12	**Mevkufat**	**Köprü**
	Yeri	Makri Yolu

Balizade Hasan Bey hazırlattığı vakfiyenin giriş kısmında vakfedilen yerler hakkında bilgi verilmiştir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere vakfın mevkufları; Midilli merkezde Abdi Bey Mahallesi'de yaptırdığı cami ve zaviye, 5 adet derviş hücresi, aynı mahallenin denize bakan kenarında bir adet hamam, hamamın yanında bir adet su değirmeni, Ayamina denilen yerde dört tarafı Kanune adlı ekili alan ile çevrili, bir adet altlı üstlü ev, evin müştemilatına ait bir kiler, bir adet hamam, bir ahır, bir fırın, bir çeşme, bir su havuzu, meyveli ve meyvesiz ağaçlı, yaklaşık 27 kilo (1,5 mud) tohum ekilebilir tarla, çok sayıda zeytin ağacı, zeytin ağaçları yanında 2 adet yağ değirmeni, 2 adet çeşme ve köprüden oluşmaktadır (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 1b-3b).

Din ve Su Hizmeti ile İlgili Hayratları

Balizade Hasan Bey ehl-i İslâm'ın vakit namazlarını kılması için ve Halveti tarikatının şeyh ve müritleri tasarrufunda kullanılmak üzere bir cami ve zaviye inşa ettirmiştir. Her iki yapı da Abdi Bey mahallesinde bulunmaktadır.

Cami ve Zaviye

Balizade Hasan Bey'in eşi Zeyni Hatun cami ve zaviyeye birçok gelir tahsis etmiştir. Bunlar arasında Kelemye adlı köyde bulunan ve kardeşinden satın aldığı bir bahçe, Komi adlı köyde bulunan 100 adet zeytin ağacını caminin kandilinin yakılması için vakfetmiştir. Bunlardan başka kendi mülkünden ayrı olarak 250 bin akçe nakit para, bir adet ev ve hamamı Balizade Hasan Bey'in kardeşi Mehmet Kethüda şahitliğinde vakfın mütevellisi Mustafa Çelebi'ye teslim etmiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 2a-2b).

Balizade Hasan Bey'in eşi Zeyni Hatun tarafından bir de para vakfedilmiştir. Ayrıca vakfettiği zeytin ağaçları ve hamam kiraya verilip, toplanan para ve ürün mütevelli tarafından satılacaktır. Sonuçta elde edilen paranın her yıl 1200 dirhem olduğu görülmektedir. Bu miktarın mütevelli eliyle %12 rıbh ile borç verilmesi esastır. Borç verilecek kişilerde belli şartlar aranmasını istemiştir. Buna göre yüzlerine bakıldığında emanet ehli oldukları anlaşılan, hal ve hareketleri ile doğru yolda oldukları belli olan, zengin ve güç sahibi tüccar ile muamele yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kişilerin aksine faizle iş gören, heva ve hevesinin peşinde koşan, fakir, müflis, misafir ile kadı ve müderris gibi ilmiye mensupları veya sultanın askerleri, sadattan olanlar (seyyid ve şerifler) ile kadınların ve vakıf malını zayi etme ihtimali kuvvetli olan kimselerden ve yerlerden uzak durulması istenen şartlar arasındadır. Bunlardan başka kuvvetli rehin ve zengin kefil ya da her ikisinden biri olmayınca kimseye verilmemesi istenmiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 3a).

Balizade Hasan Bey camide, görevlendirdiği kişiler Şeyh Abdülehad Nuri Sivasî ve müritleridir. Cuma günü Balizade Hasan Bey, Şeyh Sivasî'den Kur'an-ı Kerîm'i çok iyi okuyan halifelerinden birinin Kur'an'dan veya Hadis'ten ihtisas olduğu ilme göre müritlerine vaaz ve nasihat etmesini talep etmiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 3b).

Balizade Hasan Bey, Abdülehad Nuri Sivasî'ye duyduğu muhabbetin bir göstergesi olarak, 1621 yılında vakıf gelirlerinin bir kısmıyla kendi vakıfları haricinde adanın kuzeyinde yer alan limanın yanında susuz mevkide olduğu anlaşılan bölge içerisinde beş odalı bir dergâh ve mektepten oluşan bir külliye inşa ettirmiştir. Kurduğu vakıf ile de Abdülehad Nuri Sivasî ve ondan sonra irşat vazifesini yürütecek halifelerine tekkenin idaresini şart koşmuştur.

Dergâhın gelirleri kasabanın dışında bulunan konak, su veya rüzgârla çalışan değirmen ve 1630 adet zeytin ağacından sağlanıyordu. Sadece bu ağaçların geliri 100.000 akçenin üzerindedir (Payzın, 2008: 61). Ayrıca

Şeyh Abdülehad Nuri'ye ve vefatından sonrada evlatlarına zeytin ağacı mahsulünden her sene 20 bardak zeytinyağının verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Neslinin kesilmesinden sonra da bu miktarın vakfın ihtiyaçlarına sarf edilmesini şart koşmuştur (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 4a).

Osmanlı tarihinde Sivasîler adıyla nam salmış bir aileden gelen Abdülehad Nuri Sivasî, Halveti tarikatına mensuptur. Kurucu şeyhi Ömer Halveti'ye nispet edilen (Tayşi, 2007: 65) Halvetiyye tarikatı 14. asırda Azerbaycan'da kurulmuştur. Tarikat Seyyid Yahya Şirvani zamanında gelişerek Anadolu'da en yaygın tarikatlardan birisi olmuştur. Halvetilik dört ana kol ile bu kolların da pek çok şubeye ayrılmasından dolayı tasavvuf tarihinde tarikat fabrikası ya da tarikat kuluçkası olarak da anılmıştır. Bu dört ana kol Rûşeniyye, Cemâliyye, Ahmetiyye ve Şemsiyye'dir.

Şemsiyye kolu kurucusu olan Şeyh Şemseddin Sivasî'dir (1520-1597) (Vicdanî, 1995; Hulvî, 1996; Gölpınarlı, 1970: 423). Şemsiyye kolu Sivasîyye şubesi kurucusu Şeyh Abdülmecid Sivasî (1563-1639) ve Nuriyye şubesinin önderi Şeyh Abdülehad Nuri Sivasî (1595-1651) gerek Sivas ve gerekse İstanbul'daki dergâh, medrese, kütüphane, köprü, cami ve çeşmeden oluşan büyük yapı toplulukları inşa etmişlerdir (Aydın, 2019). Özellikle Abdülehad Nuri Sivasî'nin halifeliği ile birlikte Midilli'ye kadar uzanan vakıflı tekke yapılarının fonksiyonları burada varlık göstermiştir. Şeyh Şemseddin Sivasî ile birlikte padişahlarla olan yakın temaslar, Şeyh Abdülmecid Sivasî ve Şeyh Abdülehad Nuri Sivasî ile de devam etmiştir. Her iki şeyhin III. Murad (1574-1595), III. Mehmet (1595-1603), I. Ahmet (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618/1622-1623), I. Osman (1618-1622), IV. Murad (1623-1640) ve I. İbrahim (1640-1648) IV. Mehmet (1648-1687) gibi padişahlarla olan münasebetleri ve dönemlerinin siyasi olaylarına etkileri çalışmalara konu olmuştur.

Abdülmecid Sivasî ve Abdülehad Nuri Sivasî, yaşadıkları dönemde siyasi, iktisadi ve içtimai bir takım sorunların yanında dini ve fikri yönden hizipleşmenin yaşandığı bir dönemde tartışmalara müdahil olmuşlar ve tasavvuf ehline karşı yürütülen mücadelenin karşısında yer almışlardır. Nitekim Osmanlı Devleti 17. yüzyılda IV. Murad'ın (1623-1640) saltanat devrinden IV. Mehmet'in (1648-1687) saltanatının sekizinci yılına kadar Kadızâdeliler-Sivasîler tartışmalarıyla bir hayli meşgul olmuştur (Kâtip Çelebi, 2008; Naima, 1967).

Abdülehad Nuri Sivasî, 1594 senesinde Sivas'ta dünyaya gelmiştir Sivas'ta dünyaya gelmesinden dolayı da Sivasî olarak anılmaktadır. Abdülehad Nuri Sivasî, şeyhi Abdülmecid Sivasî'nin yeğenidir. Babasını çok küçük yaşta kaybetmiş olan Abdülehad Nuri Sivasî, henüz üç yaşında iken önce babasının amcası olan Şemseddin Sivasî'nin daha sonra da dayısı Abdülmecid Sivasî'nin manevi koruması altında olmuştur (Türer, 2011: 498-499).

Abdülehad Nuri Sivasî, yirmili yaşlarına geldiğinde dayısı Abdülmecid Sivasî'ye intisap etmiştir. Tasavvuf tarihinde eşine az rastlanır bir süre yaklaşık 1600 gün üst üste halvet etmiştir. Bu süreyi tamamlamasının ardından icazet ile Midilli adasına halife tayin edilmiştir (Türer, 2011: 507-508).

Abdülehad Nuri Sivasî, 1618 veya 1619 yılında Midilli adasına ulaştığı bilinir. Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Fethiye Camii'nde vaazlarına başlamış ve bir yandan da taliplilerine irşat ve rehberlik etmiştir. Kısa süre içinde Midilli halkının sevgisini kazanmış ve bu sayede etrafında derviş ve muhibbanı artmıştır. Hatta bir rivayete göre ada halkından yaklaşık yetmiş kişi Müslüman olmuştur (Türer, 2011: 508; Baz, 2007: 85). Abdülehad Nuri Sivasî 1651 yılında vefat etmiştir. Türbesi Eyüp Nişanca'daki Sivasî Tekkesi haziresindedir (Baz, 2007: 90-96).

Abdülehad Nuri Sivasî Midilli'den ayrılırken yerine halifesi Alimî Efendi'yi bırakmıştır. Alimi Efendi Midilli doğumludur ve Abdülehad Nuri Sivasî Midilli'de olduğunda ona intisap etmiştir. Alimi Efendi 1040/1630-31 senesinde vefat etmiş ve vefatına kadar yaklaşık yedi yıl boyunca Midilli'de şeyhlik yapmıştır. Alimi Efendi'nin vefatının ardından Şeyh Mustafa Efendi tayin olmuştur. Mustafa Efendi, Edirne yakınlarında bir köyde dünyaya gelmiştir. Abdülehad Nuri Sivasî'ye biat ettikten sonra hilafetini almasının ardından Midilli'ye gönderilmiştir. 1050/1640-41 yılında vefat etmiştir. Kabri Midilli'de Alimi Efendi'nin kabri yanındadır (Türer, 2011: 608-609). Şeyh Mustafa Efendi'nin vefatından sonra Midilli'ye Abdülehad Nuri Sivasî'nin İstanbul'daki halifesi Esircizade Hüseyin Efendi Midilli'ye halife tayin edilmiştir. İki sene kadar Midilli'de talipleri irşat ettikten sonra İstanbul'a şeyhinin yanına dönmüştür. 1111/1699-1700 senesinde vefat etmiştir (Türer, 2001: 639-640).

Esircizade'den sonra tekke şeyhi olarak kimin geçtiğine dair bir bilgiye rastlanılmamıştır. Fakat tespit ettiğimiz bir belgeden sonraki tarihlerde Abdülehad Nuri Sivasî'nin Midilli'deki dergâhında 27 Ağustos 1729 tarihinde şeyhlik vazifesini Mustafa Halife kendi rızasıyla el-Hac Mustafa ibn el-Hac Ali Efendi'ye bıraktığını öğrenmekteyiz (İE, EV, 61/6709).

Çeşme

Biga ve Komi adlı köylerde bulunan iki lüle çeşmenin senelik masrafı için 300 akçe verileceği belirtilmiştir. Bütün bu masrafların giderilmesi sonrasında fazlalığın Balizade Hasan Bey'in çocuklarına ve onların çocuklarına verilmesi şart koşulmuştur (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 4a).

İkamet Yapıları

Balizade Hasan Bey'in vakfiyesinde ikamet yapıları olarak hücre ve mülk menzil geçmektedir. Hücre terimi, Arapça'da "küçük ve dar oda" anlamına gelmektedir (Tanman, 1998, 456). Bu odalar içerisinde Halveti tarikatına ait zaviyede bulunan beş adet hücre zaviyenin müritlerine tahsis edilmiştir. Vakfiyenin ilk sayfasında kendi mülk menzilinin tasvir etmiştir. Her iki mülkü menzili de birbirine yakın mesafede bulunmaktadır. Ayrıca mülküne ait odalar kiraya verilmiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 3b).

Balizade Hasan Bey vakfiyesinde bahsedilen ilk mülk menzilin sınırlarını belirtmiştir. Buna göre bir tarafı Kapıcı tarlası, bir tarafı boş bir arazi, bir tarafı Kanune adlı mezra ile çevrilidir. İki katlı olan evinin, müştemilatında bir adet kiler, bir hamam, bir adet tek katlı hane, bir ahır, bir fırın, bir çeşme ve su havuzu ile meyveli meyvesiz ağacı olan bahçe vardır. Ayrıca 27 kilo (1,5 mud) tohum ekilebilir tarla vakfedilmiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 1b).

Balizade Hasan Bey'in yaşadığı iki katlı evinin bir tarafı ana yol, bir tarafı Ahmet Çelebi ve diğer tarafı Mehmet mülkleri ile bir tarafı da Musalli Çelebi tarlasıyla çevrilidir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 1b).

Vakfiyenin sonraki sayfalarında Hasan Bey'in bir diğer mülk menzili cami yakınında, bir tarafı kamuya ana yola (tarîk-i âmm), bir tarafı da mescit ve öteki tarafları kendi mülkü ile çevrilidir. Bu evi Şeyh Abdülehad Nuri Sivasî'ye tahsis emiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 3b).

Balizade Hasan Bey'in bir tarafı ana yol, bir tarafı Karabayır tarlası, bir tarafı Musalli Efendi tarlasıyla ve bir tarafı da şeyhin hanesiyle çevrili iki katlı evi, su kuyusu ve bahçesiyle birlikte vakfedilmiştir. Bu mülkü hayatta olduğu sürece kendi oturmuş vefatından sonra ise mütevelli tarafından kiraya verilmesi ve vakıf şartnamesi gereği masrafı vakfa aktarılması şart koşmuştur (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 4a).

Zeytinlikler

Balizade Hasan Bey'in vakfettiği gelirleri arasında çok sayıda zeytin ağacının kayıtlı olduğunu görmekteyiz. Özellikle adadaki gayrimüslimlerden satın aldığı zeytin ağaçlarının sayısı oldukça fazladır. Günümüzde olduğu gibi Osmanlı döneminde de Midilli, Ege Adaları içerisinde en fazla zeytin ve zeytinyağı üretimine sahiptir (Berbercan, 2014: 15).

Zeytinlikler, tarımsal ve sanayi faaliyetlerinin kolektif yürütüldüğü, mütevellinin statüsü ve tesis etmiş olduğu vakfın büyüklüğüne göre, hacmi ve ağaç sayısına bağlı olarak değişen tarım işletmeleri arasındadır (Yediyıldız, 1984: 7). Bu tesislerin içinde zeytinyağı üretimi için gerekli olan mengene, değirmen taşları gibi aletler ile su değirmenleri yer alırdı (Öztürk, 2005: 130).

Tablo 2. Vakıf Zeytinlikler

Satıcı	Mahall	Adet/kıt'a
Sevasto	Varnariye adlı bir yer yakınında	100
Sevazto'nun kızından	Varnariye adlı bir yer yakınında	20

Mihaliç	Varnariye adlı bir yer yakınında	40
Hırsoderki'nin oğullarından		40
Elki binti Kostantin	Balya adlı mevkide	40
Kostantin		70
Züvelzunzâde		20
	Komi adlı köyde	500
	Beği köyünde	300/2 kıt'a zeytin bağı
	Biga köyü sınırında	500/2 kıt'a zeytin bağı
TOPLAM: 1630 adet zeytin ağacı/ 4 kıt'a zeytin bağı		

Midilli adasında Balizade Hasan Bey'in satın alarak vakfettiği zeytin ağaçları; Varnariye yakınında bulunan mevzide Sevasto'dan satın aldığı 100 adet zeytin ağacı, Sevasto'nun kızından 20 adet, aynı mevkide Mihaliç'ten 40 adet, Hırsoderki oğullarından satın aldığı 40 adet, Balya adlı mevkide Elki binti Kostantin'den satın altığı 40 adet zeytin ağacı, Kostantin'den 70 adet zeytin ağacı, Züvelnunzade adlı kişiden satın aldığı 20 adettir. Yine Komi adlı köy sınırında 500 adet zeytin ağacı, Beği köyü sınırında 300 adet zeytin ağacı, iki kıta zeytin bağı, Biga adlı köy sınırında 500 adet zeytin ağacı, iki kıta zeytin bağı vakfetmiştir. Böylelikle Hasan Bey toplamda 1630 adet zeytin ağacında oluşan 4 adet bahçenin zeytin mahsulü vakıf gelirlerindendir.

Hamam

Balizade Hasan Bey'in vakfının mevkufatı arasında zevcesi Zeyni Hatun tarafından vakfedilen mülk menzil müştemilatına dâhil edilen bir adet hamam bulunmaktadır. Hamam vakfın akarları arasında yer alıp, "icare-i şer'iyye" ile kiraya verilecektir. Burada "icare-i şer'iyye" teriminin vakfa ait nadir bir kullanımı vardır. Kiralama şekli "icare-i vahide" olması gerekir. Kira bedelinin ise mütevelli Mustafa Çelebi'ye teslim edilmesi şart koşmuştur (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 1b). Diğer bir hamam ise Komi adlı köyde mülk menzil müştemilatı içerisinde yer almaktadır (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 2a).

Değirmen ve Köprü

Osmanlı coğrafyasına dağılan her bir değirmen etrafında yeni yapıların, yerleşmelerin oluşması anlamına geldiğinden bu durum yeni bir takım gelir kapılarının açılmasına ön ayak olmuştur (Köç, 2020: 31).

Balizade Hasan Bey'in evkafındaki taşınmazlar arasında küçük sanayi işletmelerinden sayılan değirmenler de yer almaktadır. Bunlardan biri Abdi Bey mahallesinde deniz kenarında bulunmaktadır.

Balizade Hasan Bey'in vakfettiği çok sayıda zeytin ağacının yanında zeytinyağı üretmek için kurmuş olduğu yağ değirmeni de mevcuttur. Bu amaç doğrultusunda vakfettiği Komi adlı köy sınırında iki adet yağ değirmeni, bir göz su değirmeni, Balya adlı köy sınırında ise bir adet su değirmeni bulunmaktadır (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 1b-1a). Makri Yolu olarak bilinen yerde iki mahalde köprü inşa ettirmiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 4a).

3. Vakfın Şartları ve Görevlileri

Balizade Hasan Bey evkafının kaydedilmiş bütün gelir kaynakları, vakfedilmiş gayrimenkul malları kiraya verilmiştir. Bütün bunlar için şartlar belirtilmiştir. Menkul ve gayrimenkul mallarda elde edilen kira gelirleri, nakit paradan sağlanan gelirlerden ve diğer gelirlerden vakfın tamir masrafları ve çalışanların maaşlarının ödenmesi şart edilmiştir. Vakfın tamir ve diğer tüm gerekli masrafların yürütülmesi ise şeyh efendinin reyi

ile mümkün kılınmıştır (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 5a).

Vakfiyede evkafta görev alacak kişilerde olması gereken özellikler hakkında bilgi verilmiştir. Vakfın en önemli görevlisi ve yöneticisi konumunda olan mütevellide önemli özellikler aranmaktadır. Vakfiyesinde hayatta olduğu sürece mütevelli ve nazır olduğunu ifade eden Balizade Hasan Bey, bu süre zarfında kimsenin vakfiyeyi değiştirme, kısaltma, çoğaltma ve vakfiyede her hangi bir eksiklik görme gibi bir yetkisinin olmadığını dile getirmiştir. Yani bütün bu hususların kendi tasarrufunda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu konuda kimsenin kendisine mani olmaması, şartların yerine getirilmesi esnasında her hangi bir sıkıntı ile karşılaşmamayı ve kimsenin kendisiyle kavga etmemesi gerektiğini de vurgulamıştır (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 4b-5a).

Balizade Hasan Bey evkafının idari kadrolarını kendi neslinden gelenlere vermiş böylece aile ve akrabalarının geleceğini garanti altına almak istemiştir. Vakıf gelirleri de bu sayede nesiller boyu parçalanmadan devam ettirilmiştir. Böyle bir düşünce ile kendisinden sonra evlad-ı meşrutiyet üzere çocuklarının mütevelli tayin edilmesini şart koymuştur. Neslinin kesilmesi durumunda ise kardeşi Mehmet'in mütevelli tayin olunması ve maaş olarak da günlük 10 akçe verilmesini istemiştir. Mehmet Efendi'nin vefatından sonra onun evladının mütevelli olunmasını, fakat Mehmet Efendi'nin evladı mütevelli olmaya değer bir kişi değil ise tevliyetin devam ettirilmesi işi vakfın nazırı olan Abdülehad Nuri Sivasî'ye ve sonraki şeyhe verilmiştir. O da mütevellinin tayini konusunda karar verecektir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 5a-5b).

Balizade Hasan Bey ikamet ettiği evini, vefatından sonra zevcesi Zeyni Hatun hayatta olduğu sürece bu evde oturması, zevcesinin vefatından sonra ise mütevelli tarafından kiraya verilip vakıf şartları gereği gelirinin vakfa verilmesi şart koşmuştur (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 3b).

Balizade Hasan Bey mülk menzili olan iki katlı evinin birini Abdülehad Nuri Sivasî'ye tahsis etmiştir. Bu mülkün tasarrufu için bazı şartlar ileri sürmüştür. Buna göre Şeyh Abdülehad Nuri'den sonra da zaviyede şeyh olanların bu evde ikamet etmeleri istenmiştir. Bu yapıların harabe olması halinde mütevelli tamir etmelidir. Eğer ki şeyh kendi rızasıyla çıkıp, bir başka yerde evde oturmak isterse, bu ev kiraya mütevelli tarafından verilmelidir. Şeyh bu evde oturmak isterse kimse buna mani olmamalıdır (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 3b). Ayrıca Şeyh Abdülehad Nuri'ye ve vefatından sonrada evlatlarına zeytin ağacı mahsulünden her sene 20 bardak zeytinyağının verilmesi gerektiği belirtilmiştir[2]. Dolayısıyla bu miktar senelik 166 kg'a denk gelmektedir. Neslinin kesilmesinden sonra da bu miktarın vakfın ihtiyaçlarına sarf edilmesini şart koşmuştur (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 4a). Burada şunu eklemek gerekir ki, bilindiği kadarıyla Abdülehad Nuri'nin Midilli'den ayrılmasının ardından sadece yol evlatları yani halife ve dervişleri orada kalmıştır (Aydın, 2019: 127).

Camide Abdülehad Nuri Sivasî halifelerinden vaiz ve tefsire hâkim olan bir şeyhin, her cuma günü tefsir veya Mesnevi'deki hadiselerden birini bahsetmesi istenmiştir. Ayrıca şeyh efendinin Halveti tarikatına girmek isteyen kişiler ve ilme talip olmak isteyen müritlere ara sıra vaaz ve nasihat etmesini talep etmiştir. Vaizin günlüğü 20 akçe olarak tespit edilmiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 3a).

Zaviyede sürekli olarak bulunan şeyh efendi ve müritlerinin yemek ücretinin 20 akçe olması gerektiği ifade edilmiştir. Cami imamına günlük 5 akçe, hatibe günlük 3 akçe verilmesi istenmiştir. İmamın her gün sabah namazından sonra Yasin suresini, öğle namazından sonra Tebareke suresini ve ardından Tebbet suresi ve bir cüz okumasını şart koşmuştur. Bu vazifesi karşılığında kendisine 4 akçe daha verilecektir. Bundan başka camide beş vakit ezan okuyan iki müezzin vardır. Bu kişilere günlük 5'er akçe verilmesi bildirilmiştir. Müezzinlerin ayrıca bir görevi daha belirtilmiş olup, vazifelerine ek olarak her Cuma namazdan sonra sırayla birer cüz okumaları ve vazife ücreti olarak da her biri günlük yarım akçe (0,5) verilmesi istenmiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 3b).

Cami içinde olan 5 adet hücrelerde kalan tarikat müritlerine günlük 1'er akçe verileceği belirtilmiştir. En fazla

[2] Yağ ölçümünde kullanılan bardak ölçüsü 8,3 kg'dır. Bkz. Ünal Taşkın, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2005, s. 15.

bir veya 2 kişi arasında değişen sayıda müridin kaldığı hücrelerde, halife veya mürit ayrımı net olmadığından hücre sakinleri hakkında yorum yapmak güç olacaktır. Halifelerin tek kişi kaldığı, müritlerin de ikişer kişi kaldığı düşünülebilir. Bu durumda 5 adet hücrede ortalama 1 veya 2 kişinin kaldığını düşünürsek toplamda 10 akçe arasında bir miktar verilmiş olabilir. Ayrıca halifelerin aynı zamanda vaiz, imam, müezzin ya da vakıf görevlileri olması durumunda bu ücret değişecektir.

Bu durumda 3-5 akçe arasında bir ücret veriliyor olmalıdır. Fakat burada sürekli kalan kişiler için bu ücret geçerli olup, ara sıra kalanların bundan istifade etmemesi istenmiştir. Ayrıca vazifeleri hakkında net bir açıklama yapmayıp, cami içerisinde kim olursa olsun hizmeti karşılığında 4 akçe verilmesi gerektiği belirtilmiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 3b).

Balizade Hasan Bey, zaviye şeyhi ve müritlerinin vazife ücretleri hakkında öngördüğü miktara daha sonra zam yapmıştır. Buna göre, şeyhin meşihat ücreti olan 20 akçeye daha sonra 10 akçe zam yapılmıştır. Ayrıca şeyh ve müritlerinin yemek ücreti için günlük 20 akçe verileceğini şart koşmuştur. Halveti tarikatı zikrini tatbik eden 5 adet hücrede kalan müritlerin yevmiyelerine 1'er akçe daha verilerek 2 akçeye çıkartılmıştır. Müteakip sayfalarda ise müritlerin günlüklerine 2'şer akçe daha zam yapılarak 4 akçe olduğu görülmüştür (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 5a). Müritlerin her birinin günlük bir cüz Kur'an okuyarak, sevabını Balizade Hasan Bey'in ruhuna hediye etmeleri şart koşmuştur. Hatibe 1 akçe zam yapılıp, günlüğü 4 akçeye çıkartılmıştır. İmamın ise vazife ücretine iki akçe daha zam yapılmış ve toplamda günlüğü 7 akçe olmuştur (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 4b).

Zeyni Hatun'a ise 10 akçe daha verilmiş ve vefatından sonra ise bu meblağ şeyhin meşihat maaşına ilave edilmesi istenmiştir. Balizade Hasan Bey kölelerini de unutmamış ve Yakup'a günlük 5 akçe verilmesini, vefatının ardından ise bu miktarın çocuklarına kalmasını istemiştir. Şayet nesli tükenirse şeyh efendinin reyi ile geliri vakfa devredilmesi gerekmektedir. Hasan Bey kardeşi Mehmet Bey'e günlük 15 akçe, kız kardeşi Kerime Hatun'a ise günlük 7 akçe verilmesini ve vefatlarından sonra da çocuklarının bundan istifade etmesini istemiştir. Şayet nesilleri tükenirse vakıf şartı gereği vazifenin vakfa dönmesi istemiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 4b).

Kâtip olarak kölesi Yakup'u öneren Balizade Hasan Bey, vazife ücreti olarak günlük 5 akçe öngörmüştür. Vakıfta görev yapacak câbînin günlük 5 akçe yevmiye ile doğru, dürüst birine bu vazifenin verilmesini şart koymuştur. Günlüğü 2 akçe olan vakfın nazırının vefatından sonra şeyh efendiye verilmesi ve bütün evkafa nezaret etmesi istenmiştir. Azatlı kölelerinin hakkı olan gayrimenkullerin yabancılara verilmemesi, eğer hakları değil ise bu durumda şeyh efendinin reyi ile hak edenlere verilmesi şart koşmuştur. Bunlara ilave olarak vakfından yararlanacak kölelerin her birine günlük 1'er akçe vazife verilmesi istenmiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 4b).

Tablo 3. Balizade Hasan Bey Vakfının Görevlileri ve Yevmiyeleri

Cihet	**Günlük Ücreti**	**Ek Geliri**	**Özelliği**
Mütevelli	10	Vakıf masraflarının karşılanmasından sonra fazlalığın verilmesi	Oğulları ve onların neslinden gelen oğulları, nesli tükenirse mütevelli tayini nazırının kararına bırakılmıştır.
Şeyh	20		Mütevelli tayin edilemediği durumlarda şeyhin tasarrufu ile tevliyeti bir başka kişiye verme yetkisi

Nazır	2		Balizade Hasan Bey vefatından sonra nazırın şeyh efendi olmasını istemiştir.
Vaiz	20		Şeyh Abdülehad Nuri Sivasî halifelerinden biri, her Cuma tefsir ve Mesnevi'deki hadiselerden bahsetmesi, tarikata girmek isteyenlere ara sıra nasihat etmesi istenmiştir.
İmam	5+4		Günlük vazifesine ek olarak, her gün sabah namazından sonra Yasîn sûresini, öğle namazından sonra Tebareke suresini ve ardından Tebbet suresi ve bir cüz okuması.
Hatib	3		
Müezzin/2 kişi	5'er +0.5		Her Cuma namazdan sonra sırayla birer cüz okumaları ve vazife ücretlerine yarım nim eklenmesi.
Müritler	1'er		Zaviyede sürekli olarak ikamet etmeleri gerekir.
Kâtip	5		Balizade Hasan Bey, kâtip olarak kölesi Yakup'u önermiştir.
Câbî	5		Doğru, dürüst birine bu vazifenin verilmesi
Belirsiz	4		Cami içerisinde kim olursa olsun vazifesi karşılığı ücret alması
Şeyh ve müritlerinin yemeklik ücreti 20 akçe			
TOPLAM: 84,5 akçe ya da 90,5 akçe arasında değişiyor			

Cihet	**Zamlı ücreti/akçe**	**Özelliği**
Şeyh/nazır	20	
İmam	7	
Hatib	4	
Müritler	4	Her biri günlük bir cüz Kuran okuyup, sevabını Balizade Hasan Bey'in ruhuna hediye etmeleri
Balizade Hasan Bey'in aile fertleri ve köleleri için		
Eşi Zeyni Hatun	10	Vefatının ardından bu meblağ şeyhin meşayih ücretine dâhil

		edilecek
Kardeşi Mehmet Efendi	15	Vefatının adından çocuklarına verilmesi, nesli tükenirse gelirin vakfa aktarılması
Kızı Kerime Hatun	7	Vefatının adından çocuklarına verilmesi, nesli tükenirse gelirin vakfa aktarılması
Kölesi Yakup	5	Vefatının adından çocuklarına verilmesi, nesli tükenirse şeyhin reyi ile geliri vakfa aktarılması
Köleler	1'er	Vakıftan yararlanacak köle sayısı belli değildir.
		TOPLAM: 71 akçe

Bütün vakıf binalarının tamiri için günlük 10 akçe verilmesi ve kalan masrafın fazlası ise şeyh reyi ile hayrata aktarılması şart koşulmuştur (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 5a). Bu durumda Balizade Hasan Bey'in zam yapıldıktan sonra 155,5 ya da 161,5 akçe arasında değişen miktarda gideri vardır. Müezzin ve köleler için net bir sayı verilmemiştir. Bu da giderlerin doğru hesap edilmesini engellemektedir.

4. Para Vakıfları

Osmanlı döneminde para vakıfları vakfedilen diğer akarlar arasında ayrı bir yeri vardır. Vakfın mal varlığının tamamının yahut bir kısmının nakit para olarak vakfedilmiş olması ayırt edici özelliğidir (Özcan, 2003: 10). Bu dönemdeki tartışmaların ekserisinin merkezinde hukuki yönü ve uygulaması aşamasında karşılaşılan bazı idari ve tasarruf usulleri yer almıştır. Dönemin İbn Kemal (öl.1534), Çivicizâde (öl.1547) ve Ebussuud (öl.1575) gibi şeyhülislamları para vakıflarının meşruitiyeti tartışmalarında fikirlerini beyan eden fetvalar vermişlerdir (Özcan, 2000: 31-41).

Balizade Hasan Bey'in vakfiyesinde vakfın esas malı yani sermayesi, mütevelli tarafından işletilecek ve elde edilen gelir, vakfın kuruluş şartlarına göre harcanacaktır. Vakıf paranın nasıl işletileceği hususunda ise istiğlâl (bir malın gelirinden yararlanma, galleden yararlanma), istirbâh (kâr istemek), murâbaha (peşin alım, taksitle kârlı satım) olunacak şekilde yer almış, bununla da vakıf paranın gelir getirecek şekilde işletilmesi amaçlanmıştır. Vakfiyede paranın Para vakıfların hepsinde paranın işletim usulü *muâmele-i şer'iyye*[3] ve *murâbaha-i mer'iyye* olduğu görülür. Karz (borç) işlemleri için de şart koşulan teminatlar ise bütün para vakıflarında da olduğu gibi "rehn-i kavî (kuvvetli teminat)" ve "kefil-i mâlî (borcunu ödemeye yeterli gücü olan)" dir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 5a).

Balizade Hasan Bey'in para vakfının harcama alanları; cami aydınlatması ve tamir masrafları, imam, hatip, müezzin gibi cami görevlilerinin maaşları gibi ödemelerden oluşmaktadır. Bu amaçla Balizade Hasan Bey'in zevcesi Zeyni Hatun tarafından Balizade Hasan Bey vakfına 250 bin akçe nakit para vakfedilmiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 2b).

18. yüzyılda Bâlizâde Hasan Bey Camii Zaviye ve İcrâ-i Yâsin Vakfı, Midilli dâhilindeki vakıflar içerisinde

[3] *Mu'amele-i şer'iyye*de amaç, finansman açığı bulunan kişilere istediği aracı sağlamak ve bunu temin eden kimsenin de doğrudan faiz alması yerine bazı meşru işlemleri uygulayarak dolaylı yoldan kâr elde etmesini temin etmektir. Örneğin, ihtiyacı olan birine belirli bir vade içinde verilen para karz-ı hasen (karşılıksız) olarak verilir. Bu sözleşmede hiçbir faiz şart bulunmamaktadır. Bu anlaşmaya ek olarak herhangi bir mal karz-ı hasenin vadesiyle aynı vadeye sahip bir satış sözleşmesiyle borçluya vadeli olarak satılır. Sonrasın da bu satılan mal, satıcıya tekrar hibe edilir. Ayrı ayrı yapılan bu işlemlerde karz, vadeli satış ve hibe sözleşmeleri birleştirilerek sonuçta karz verilen bir borçludan kâr görüntüsü adı altında bir fazlalık alınmaktadır. Bkz. İshak Emin Aktepe, *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, (İstanbul: Erkam Matbaası, 2012), 64; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarih*, (İstanbul: Paradigma Yay., 2012),164-165.

en fazla kredi dağıtan vakıf olarak kayıtlara geçmiştir. 1735-36 senesinde toplam 90 kişi kredi kullanmıştır (MŞS, No: 61, s. 138, 1 Muharrem 1149/M. 12 Mayıs 1736; Oğuz, 2014: 236).

Bâlizade Hasan Bey'e ait para vakfından kredi kullanan kişilerin toplumsal statülerine baktığımızda; Bâlizâde Mahallesi'nde eskiden kahve sattığı anlaşılan tahmisçi Salih Ağa aldığı kredi karşılığında zeytinliğini rehin göstermiştir. Rehin zeytinliğine 7.700 kuruş değer biçildiği anlaşılmaktadır (BOA, Ev.d. G. nu: 32485, H. 29 Cemaziyelahir 1271 (M. 18 Mart 1855). Aldığı kredi muhtemelen yaptığı işle alakalıdır.

5. Vakfın Satış işlemleri

Vakfiyenin ikinci kısmı olarak ayırabileceğimiz 6. sayfadan itibaren Balizade Hasan Bey'in vakfının satış işlemleri (mübayaa hüccetleri) kayıt altına alınmıştır ve bu işlemler ilgili kadı tarafından tasdik edilmiştir. Burası, taraflardan birinin satışla ilgili bilgi vermesini (ikrâr) diğerinin de kendisi dâhil mahkeme heyeti önünde ilgili satışı tasdikini içeren kısımdır. Alım satım işlemleri alıcı ve satıcı aracılığıyla, kadı ve şahitler karşısında yapılıyordu. Ayrıca verilen bilgilerden her şeyin teferruatıyla yapıldığı ve alım-satım işlemleri dışında konuyla ilgili hiçbir şeyin muğlâk kalmamasına özen gösterildiği görülüyor. Alışverişi yapılacak olan mülkü alıcı olan Balizade Hasan Bey tanıtıcı mahiyette olan lakabı -*sahibü'l-hayrat ve ragıbü'l-hasenât fahrü'l-eâasil ve'l-ileyh Hasan bin ibn Bâli*- ile verilerek bir kimlik tespiti yapılmıştır. Ardından satıcı mahkeme heyeti önünde söz konusu mülkünün nerede olduğuna, çevresinde şahıslara ait mülk var ise bunun kimlere ait olduğunu ve her bir tarafı tek tek zikredilerek ayrıntılı bilgi vermiştir.

Tablo 4: Balizade Hasan Bey'in satın aldığı mülkler

Satıcı	**Mahalli**	**Mülkün sınırları**	**Müştemilatı**	
Ali bin Balî	Gelmina adlı köyde	Bir tarafı Hasan bin Yahya bahçesi ve üç tarafı ana yol ile çevrili	Meyve bahçesi	8.000
Hanım binti Turmuş	Komi adlı köyde yakınında bulunan Karve adlı mahallde	İki tarafı David adlı kişinin bağıyla, bir tarafı da Balizade Hasan Bey bağıyla, öteki tarafı da bir vadi ile çevreli	20 adet zeytin ağacı, meyveli ve meyvesiz ağaçlar	1.900
Belkın bin Mehmet Reis	Bire nahiyesine bağlı Sabuni	Gelmina adlı köy yakınında	44 adet zeytin ağacı	1.300
Ayşe Hatun ibnite Marufzâde Mehmet Çelebi	Aydıncık kazası, Liman mahallesinde	İki tarafı deniz ve bir tarafı Hüseyin Bey mülkü, bir tarafı da Lalîzâde mülkü	Fırın, hamam camekânlı 4 adet avlu, 2 adet sofalı hane, odalar olarak anılan 7 adet avlu, üç adet sofalı odalar ve bir mahzen mülk menzil,	50.000

		Zindan önünde	Avlu ve bahçesiyle 110 adet incir ve 60 adet badem ağacı, su kuyusu ve ayazmasını içine alan bahçesi	
	Midilli merkez	Bir tarafı Murad Ağa fırını, bir tarafı Hasan Çavuş dükkânları, bir tarafı Cezayirler mülkü ve bir tarafı da yola açılan ekmekçi fırını ve yakınında harabe halde bulunan bozahane		
	Gelmina adlı köyde	Bir tarafı Hasan Çavuş bahçesiyle, iki tarafı ana yol ile çevrili	2 adet tek katlı ev, su kuyusu, meyveli ve meyvesiz ağaçlı bahçesi	
Mehmet bin Hasan	Aymana adlı mahallde	İki tarafı Balizade Hasan Bey'in vakıf zeytinliği ve iki tarafı da dere ile çevrili	300 adet zeytin ağacı, yaklaşık 40 mesirlik tarla	2.000
Hasan bin Bici	Bire nahiyesine bağlı Sabuni adlı köyde	Gelmina adlı köyde bulunan bir tarafı Hasan Bey mülkü ve üç tarafı ana yol ile çevrili	Bir kıt'a meyveli ve meyvesiz ağaçlı bahçe	2.500
				TOPLAM: 65,700

Satışı yapılan mülkler Midilli kazası dâhilinde bulunmaktadır. Satıcılar arasında dört erkek ve üç kadın vardır. Ali bin Balî adlı satıcının Balizade Hasan Bey'in akrabası olma ihtimali yüksektir. En yüksek mülk satışı Ayşe Hatun ile yapılmıştır. Meyve bahçeleri, meyveli ve meyvesiz ağaçlar ile cinsi belli ağaçlardan oluşan bahçe satışlarının oldukça fazla olduğu görülür. Bunlar içerisinde 428 adet zeytin ağacının satışı yapılmıştır. Bütün bu satın alınanlar vakfın gelirlerine dâhil edilmiştir. Bu durumda ilki 1035/1626, 1036/1627 yıllarında altı adet mübayaa hücceti yazdırarak ilavelerde bulunmuştur. Bunlar birer vakfiye zeyli niteliğindedir. Bu satış sözleşmesi ile vakfa toplamda 65,700 akçe gelir sağlandığı anlaşılmaktadır.

Balizade Hasan Bey'in cami ve zaviyesi vakfında mütevelli olan el-Hac İbrahim Çavuş, Midilli varoşu sakinlerinden Numan Çelebizade Mustafa Ağa'ya açtığı 28 Mayıs 1865 tarihli davada, cami akarından deniz kenarında bulunan hamamın su kaynağı, Mustafa Ağa'nın menzil ve bahçesinden geçmektedir. Bu durum hamamın ve caminin masrafların karşılanmasını engellemektedir. Mehmet Ağa'nın ise suyun hamam ve caminin akarlarından olduğunu inkâr etmektedir. Fakat Gurebân ağası Halil Ağa'nın mahkemedeki şahitliğine göre, Mehmet Ağa'nın menzil ve bahçesinde akan suyun eskiden beri Balizade Hasan Bey'in vakıf

akarlarından olduğu Balî hamamına ve Yassıyol adlı yerde bulunan çeşmeye de dâhil olduğuna dair şahitliğinden sonra bahsi geçen suyun Balizade Hasan Bey'in vakıf akarı olduğuna karar verilmiştir (BOA, EV. VKF. 5/76, vr. 12a-12).

Sonuç

Bir şahıs mülkiyeti kendisine ait olan menkul ve gayrimenkul mallarının tamamını ya da bir kısmını Allah rızasını kazanmak amacıyla dini veya sosyal amaçlarla istediği gibi tahsis edebilirdi. Dolayısıyla vakıf kurmanın temelinde Allah'ın rızasını kazanma ve Resulullah'ın şefaatine nail olma düşüncesi yatmaktadır. Yani vakıf kurmak ahirette kurtuluşa ermenin motivasyon aracıdır.

Osmanlı Devleti idaresinde 450 yıl kadar kalan Midilli, vakıf kurumu ve eserleri bakımından öteki adalar içerisinde önemli bir yere sahiptir. 1620'li yıllarda adada vakıf kuran Balizade Hasan Bey de diğer pek çok hayır sahibiyle aynı düşünceyi paylaşmış ve vakfını tesis etmiştir. Osmanlı derya beyleri arasında olduğunu bildiğimiz Balizade Hasan Bey'in toplumsal statüsüne göre tahakkuk ettirdiği vakfı zürri vakıf statüsünde olup, para vakıfları akarlar arasında önemli bir yere sahiptir. Bu bakımdan vakfının genişliği, vakfiyesinin on iki sayfadan müteşekkil olması ile ilişkilidir.

Balizade Hasan Bey'in Midilli'de yaptırmış olduğu cami, zaviye, mektep, hamam, değirmen, köprü Osmanlı Devleti zamanında uzun süre hizmet vermiş, kıymetleri bakımından önemli iktisadî, sosyal ve dinî kurumlardır. Bu yapılar ne yazık ki günümüze kadar gelebilmiş değildir.

Balizade, mevkufatının büyük bir kısmını Halveti Şeyhi Abdülehad Nuri Sivasî'ye tahsis ettiği görülür. Bu bağlamda da Abdülehad Nuri'ye duyduğu muhabbetin bir göstergesi olarak, Midilli'de büyük bir külliye inşa ettirmiştir. Kurduğu vakıf ile de Abdülehad Nuri Sivasî ve ondan sonra irşat vazifesini yürütecek halifelerine buranın idaresini şart koşmuştur.

Balizade Hasan Bey'in vakfının şartlarına bakıldığında, klasik Osmanlı vakıflarından uygulana gelen usullerin bir benzerinin burada uygulandığı söylenebilir. Dua edilmesi, Kur'an-ı Kerîm'den belli surelerin belli zamanlarda okunması, verilen vazifelerin yerine getirilmesinin şart edilmesi bu usullerden bazılarıdır. Vakıf bünyesinde görevlendirilen 10-15 kişinin istihdam edilmesi ki bu kişilerin ailelerinin de hesaba katılarak düşünüldüğünde çok sayıda insanın geçim kapısı olduğu görülür.

Bâlîzâde Hasan Bey, her Cuma, camide yapılacak vaaz ve meşihat mukabelesi için günlük 50 ile 20 akçe arasında, şeyh ve müritlerin yemek masrafları için 20, her bir hücredeki müritler için yaklaşık 1-10 akçe arasında değişen vazife ücreti tayin etmiştir. Tevliyet, cibâyet, kitabet, imamet, evrâd ve ezkâr, hitabete ve sair hizmete dair harcamalar Abdülehad Nuri Sivasî'nin reyine bırakılmıştır.

Menkul ve gayrimenkul mallarından elde edilen yıllık gelir hakkında net bir fikir yürütemesek de bu malların kiraya verilmesi ile vakfın sürekliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bilhassa ticari kârı yüksek olan ve sayıları verilen zeytin ağacı ile üretimi yapılan zeytinyağı hakkında bilgi sahibi değiliz.

Balizade Hasan Bey'in vakfı, Midilli'de verdiği hizmetlerle dönemin sosyal hizmet anlayışını yerine getirdiği ve insanların hayatlarını kolaylaştırıcı izler bıraktığını söyleyebiliriz.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)
Evkaf Defterleri (EV. d) 5/76, 32485, Rebi'ü'l-evvel 1032/Ocak-Şubat 1623.
İbnül Emin Evkaf (İE. Evkaf), 61/6709.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Açıkel, A. (2016). "Rum Eyaleti Vakıflarından Bir Örnek Abdülvehhab Oğulları Evlatlık Vakfı", Tokat: Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2, 1-23.
Aktepe, İ. E. (2012). *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. İstanbul: Erkam Matbaası.
Aydın, Ö. (2019). "Eğri Seferinde Bir Şeyh: Şemseddin Sivâsî". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14/1, 331-341.
Aydın, Ö. (2019). *Halveti Tarikatı Şeyhlerinin Osmanlı Padişahları ve Devlet Ricâli ile İlişkileri: Şemsiyye, Sivâsiyye ve Nûriyye*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
Âşık Paşa-Zâde (1332). *Âşık Paşa-zâde Tarihi*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
Bostan, İ. (2011). "Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu". *Tarih Dergisi*, 38, 61-78.
Barkan, Ö. L. (1940). "Şer'î Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 6/1, 165-181.
Baz, İ. (2007). *Abdülehad Nûrî-i Sivâsî Hayatı Eserleri Görüşleri*. İstanbul: İnsan Yayınları.
Berbercan, Mehmet T. (2014). "Yunan Adalarındaki Eski Türk Varlığını Ebedî İzleri". *Karaatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD)*, 4/4, 13-32.
Çelikbağ E. (2017). Semanur ve Atmaca Can, Aynur. "Osmanlı Şehrinin Araştırılmasında Vakfiyeler". *Kent Akademisi Dergisi*, 29/1, 48-74.
Danişmend, İ. H. (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. 1, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
Darkot, B. (1993). "Midilli". *İslam Ansiklopedisi*, 8, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 282-284.
Demircan, Y. (2002). "Ege Adalarında Osmanlı Hâkimiyeti". *Türkler*, 9, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 363-372.
Doğan, G. (2008). *İngiliz ve Fransız Seyyahlarına Göre 17. ve 18. Yüzyıllarda Ege Adaları (Midilli, Sakız, Sisam, Rodos) ve Çevresi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Evliya Çelebi. (2005). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman ve Robert Dankoff, 9, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Gölpınarlı, A. (1970). "Halvetiyye". *Türk Ansiklopedisi*, 18, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 420-425.
Heyd, W. (2000). *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*. Çev. Enver Ziya Karal, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
Hulvî, M. Cemaleddin. (1996). *Lemezât-ı Hulvîyye Ez-Lemezât-ı Hulviyye, (Halveti Büyüklerinin Tatlı Sohbetleri)*. Haz. Mehmet Serhan Tayşi), İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
İlgürel, M. (1977). "Kösem Sultan". *DİA*, 26, İstanbul, 273-75.
Kâtip Çelebi. (2008). *Mizanü'l-Hakk fi İhtiyarri'l-Ehakk*. Haz. Süleyman Uludağ), İstanbul: Dergâh Yayınları.
Kiel, M. (2020). "Midilli". *DİA*, 30, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 11-14.
Köç, A. (2010). "Mülkiyet Bakımından Silistre Sancağı'nda Değirmenler (XVI. ve XVII. Yüzyıllar). *Vakıflar Dergisi*, 53, 29-45.
Mirmiroğlu, V. (1946). *Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları*. İstanbul: Belediye Matbaası.
Naîmâ Mustafa Efendi. (1967). *Naîmâ Tarihi (Ravzatü'l-Hüseyin fi Hülâsat-I Ahbâri'l-Hafikâyn)*. Çev. Zuhuri Danışman, İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.
Oğuz, İ. (2014). *Midilli'de Osmanlı Vakıfları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Oğuz, İ. (2015). "Osmanlı Vakıflarında İstibdal Problemi (Midilli Örneği)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34/58, 583-601.
Oğuz, İ. (2015). "Osmanlı Midilli'sindeki Şahıs Vakıflarının Amaçlarına Dair", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 8/XXI, 263-230.
Özcan, T. (2000). "*İbn Kemal'in Para Vakıflarına Dair Risalesi*". İslâm Araştırmaları Dergisi, 4, 31-41.
Özcan, T. (2003). *Osmanlı Para Vakıfları Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Öztürk, N. (1985). *Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği*. Ankara: I. Vakıf Şurası.
Öztürk, N. (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Payzın, L. (2008). *XVIII. Yüzyılda Midilli Adası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Receb-üs Sıvâsî (2010). *Hidayet Yıldızı Şems-ed-dîn-i Sivâsî Hazretlerinin Menkıbeleri*. Haz, M. Fatih Güneren, İstanbul:

Seçil Ofset.
Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3, İstanbul: MEB Yayınları.
Piri Reis (2002) *Kitab-ı Bahriye*. T.C. Denizcilik Müsteşarlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 115-121.
Şakiroğlu, Mahmut H. (1993). "Cezâyir-i Bahr-i Sefîd", *DİA*, 7, İstanbul, 500-501.
Şemseddin Sami. (1996). *Kamusu'l-A'lam*, 6, Ankara: Kaşgar Neşriyat, 4242.
Tanman, M. B. (1998). "Hücre", *DİA*, 18, İstanbul, 455-456.
Tansel, S. (1999). *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*. İstanbul: MEB Yayınları.
Tayşi, M. S. (2007). "Ömer el-Halveti". *DİA*, 34, İstanbul, 65.
Temizer, N. C. & Öztürk, S. (2020). "19. Yüzyılda Osmanlı Vakıf Tarım İşletmeleri (Edremid, Kemeredremid, Ayvalık ve Ayvacık Örneği". *Vakıflar Dergisi*, 54, 139-159.
Türer, O. (2011). *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat Halvetilik Örneği Mustafa Nazmî Efendi'nin Hediyyetü'l-İhvan'ı*. İstanbul: İnsan Yayınları.
Vicdanî, M. S. (1995) *Tarikatler ve Silsileleri (Tomâr-ı Turûk-ı 'Aliyye)*, Haz. İrfan Gündüz, İstanbul: Enderun Yayınları.
Taşkın, Ü. (2005). *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ.
Uzunçarşılı, İsmail H. (2001) *Osmanlı Tarihi: İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*. 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Ünal, A. A. (2002). *XVI Yüzyılda Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinde Midilli Sancağı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Ünal, M. A. (2012). *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
Yediyıldız, B. (1984) "XVII. Asır Türk Vakıflarının İktisâdi Boyutu". XVIII, *Vakıflar Dergisi*, 5-41.
Yılmaz, N. (2020) "Abdülehad Nûrî-i Sivâsî'nin Midilli'deki Faaliyetleri", *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*, Sivas: 30 Nisan-1 Mayıs, 291-306.
Yücel, Y. & Sevim, A. (2020). *Osmanlı Klasik Döneminin Üç Hükümdarı Fâtih Yavuz Kanûnî*, Türk Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ekler

Ek.1 Vakfiye örnek sayfa

…dâhî eşcar-ı mesfur ve akarat- mezkûrdan hâsıl olan nemâ ve galâl mütevelli evkaf-ı mezbur yediyle bey’ olunub ve derahim menkûde-i mezbureyi dahi her yılda onu on iki olmak vechi üzere mütevellisi eliyle muamele-i şer’iyye ve murabaha-i mer’iyye ile ale’l-vechi’l-helal istirbah ve istiglal için similarında asar-ı emanet-i zahire ve beşerelerinde envâr-ı istikamet bahire olan tüccar-ı kaviyyü’l-iktidar ve ehl-i zâd u yesâr ile muamele olunub muhalete-i ribâ ve asar-ı nevâdan ve muamele-i fakîr ve müflis-i ve misafir ve kadı ve müderris vesair erbab-ı Divan-ı cüyuş-ı sultan ve sadat ve nisvandan ve bi’l-cümle ziya’ ihtimali olan yerlerden kemal mertebe hazer idüb rehn-i kavî ve kefil-i mel’î veyahud ikisinden biri olmayınca kimesneye verilmeyüb vech-i meşrûh üzere muamele olundukdan sonra hâsıl olan nema ve galle ve mahsul-i halelden cihet-i tevliyet yevm on akçe verile ve şurt eyledik ki câmi‘-i mezkûrda tarik-i Halvetiyyeden Kutbu’l-aktâb eş-Şeyh Sivâsî Efendi Hazretlerinin Sellemallâhu Te‘âlâ hulefâsından veyahut hulefâsının hulefâsından husûsen mezkûr ‘azîzin hulefâsından olub bu câmi‘-i şerîfin binasına bâ‘is ü bâdî ve sebeb-i âdî olan eş-Şeyh Abdülehad Efendi hulefasından va‘iz ve tefsire kâdir bir şeyh her cum‘a günü tefsir-i şerîfden ve ehâdîs-i mesnevîden mi olur ma‘lûmu olduğı ulûmdan va‘iz ve nasihat idüb ahyânen tâlib-i ilm olan fukarasına ders vire mukâbele-i va‘iz ve tedrisde yevmî yirmi akçe vazifeye mutasarrıf ola ve şeyh-i merkûme ve zaviye-i mezkûrede ma‘an hidmetinde olan sûfiyyûna yemeklik yirmi akçe dâhî virile ve câmi‘-i mezkûr kurbunda vâkî‘ olub bir tarafı tarik-i ‘amm ve bir tarafı mescid ve ibnâ olunan hucurâta ve tarafeyn kendü mülküm ile mahdûd olan iki çift fevkânî ve tahtânî evlerde şeyh sâkin olub harâbe müşrif olursa mütevelli-i zaviyeden ta‘mîr ide eğer şeyh kendü ihtiyârıyla çıkub âhar yerde sakîn olub mezkûr evler kirâya virilmek lâzım gelürse mütevvellî kiraya vire ve her bâr ki zikr olunan evlerde şeyh sakîn olmak isteye süknâsına kimesne mâni‘ ve müzâhim olmaya ve câmi‘-i mezkûrda imâmete kâdir olub beş vakitde imamet iden imâma yevmî beş akçe vazife virile ve hitâbet uhdesinden gelür hatibe dahî yevmî üç akçe vazife verile ve şurt eyledim ki imâm olan kimesne be-her yevm salatü’l-sabah bir sûre-i Yasîn-i şerîf ve akib salatü’l-zuhur bir sûre-i tebareke ve bade’l-‘asr bir sûre-i Tebbet ve bade’l-aşayir-i aşr-ı şerif ve kıraat-ı tilâvet idüb mukâbelesinde yevmi dört akçe vazifeye mutasarrıf ola ve câmi‘-i mezkûrda beş vakit ezan okuyan iki müezzin dahi yevmi beşer akçe vazifeye mutasarrıf ola ve müezzinler her cum’a günü kıble-i Salatü’l-cum’a birer aşer okuyub cihet-i devr içün her biri yevmi nim akçe vazifeye mutasarrıf olalar ve câmi‘-i mezkûrda muttasıl (aralıksız) olan beş bab hucurât sakîn

olanlara yevmi birer akça vazife verile sakîn olmadıkları eyyâmda bir akçe verilmeye ve hidmete kadîr bir kimesne câmi‘-i mezkûrda kim olub hidmeti mukabelesinde yevmi dört akçe vazifeye mutasarrıf ola ve halâ sakîn olduğum fevkânî ve tahtânî müteadid hanelerim ki bir tarafı yola açılan ve bir tarafı Ahmet Çelebi ve taraf-ı âheri Mehmet Çelebi mülkleriyle ve bir tarafı Musalli…

Yazar Katkıları: *Tek Yazar*
Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması*: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Yok*
Etik Kurul Onayı: *Yok*

Author Contributions*: Sole Author*
Peer-review: *Externally peer-reviewed.*
*C****onflict of Interest****: The authors have no conflicts of interest to declare.*
Financial Disclosure: *None*
Ethical Committee Approval*: None*